

SZTUCZNE BASTARDY I ODMIANY MOTYLI W ZBIORACH MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO

[KÜNSTLICHE SCHMETTERLINGSBASTARDE UND ABARTEN IN
DEN SAMMLUNGEN DES MUSEUM WIELKOPOLSKIEJ]

podał

J. W. SZULCZEWSKI (Poznań).

Nie jest celem niniejszego szkicu rozwozić się nad wartością naukową sztucznie powstałych bastardów i odmian, ani też przedstawić dzisiejszy stan badań nad tego rodzaju zjawiskami, lecz chce on jedynie dać pogląd, w jaki sposób przedwojenne „Towarzystwo Entomologiczne“ w Poznaniu uzyskało takie okazy, i chce zapoznać z wynikiem w tym celu poczynionych eksperymentów, t. j. z małym zbiorem, znajdującym się w Muzeum Wielkopolskiem.

Przyczyną zainteresowania się bastardami było zjawienie się w Poznaniu zagadkowego motyla dnia 18 sierpnia 1901 r. Złowił go Mangelsdorff przy lampie elektrycznej na dzisiejszym placu Drwęskiego. W spisie motyli poznańskich, przez Schumanna w roku 1902 ogłoszonym¹⁾, nosi on nazwę *Deilephila lineata* var. *livornica* Esp. Gatunek ten jest właściwy Europie południowej, Azji i Afryce i znany jest z swych wędrówek, które go zanoszą daleko na północ: do Niemiec, Anglii i krajów Skandynawskich. W Wielkopolsce znaleziono go poprzednio w Ostrowie (podług śląskiej listy wymian), a w sierpniu 1907 schwycił go Klaunick przy elektrycznej lampie przed ówczesną bramą Berlińską i podarował go Muzeum. Porównując go z okazem z roku 1901, zauważono u tego ostatniego odmienne ubarwienie, co dało powód do zainteresowania się nim także entomologów zamiejscowych. Szczegółowem jego badaniem zajęli się Püngeler — Akwizgran, Rebel — Wiedeń i Jordan — Tring. Uznano go za bastarda *Deilephila v. livornica* × *zygophylli*. Ostatni z wymienionych dwóch gatunków zamieszkuje Ukrainę, Kaukaz i Syberję zachodnią. Przyczyną powstania tego bastarda naturalnego, była niezawodnie wędrówka gatunku *Deilephila v. livornica*, który, oddalwszy się od okolic swego rozmieszczenia, zmuszony był wniknąć w kopulację

¹⁾ Schumann, Die in der Provinz Posen beobachteten Grossschmetterlinge. Zft. d. naturw. Abt. IX, 33 (1902).

z pokrewnionym mu *D. zygophylli*¹⁾. W zbiorze Muzeum Wielkopolskiego ten okaz nosi nazwę *Hybr. gillmeri* Rebel²⁾.

Technika hybrydyzacji polega na tem, że przez działanie w pobliżu ustawionych, lecz odosobnionych okazów różnopłciowych tego samego gatunku na osobniki płciowo i gatunkowo różne, z sobą zamknięte, przychodzi do kopulacji. W Poznaniu posługiwano się w tym celu małemi, gazą pociągniętymi, sześciennemi klteczkami drucianemi, ustawiając je obok siebie, by zapach płciowy mógł działać na równogatunkowe okazy. Zależnie od temperamentu ♂♂ mniej lub więcej szybko pożądana kopulacja następuje. Żywotność gąsienic jednakowoż z jajek po takiej kopulacji otrzymanych, jest zależna od przyczyn jeszcze nie zbadanych.

Z wyhodowanych bastardów znajdują się w Muzeum Wielkopolskiem:

Hybr. peroldi Jacobs: 1 ♂ (*Chaerocampa elpenor* ♂ × *Deilephila euphorbiae* ♀).

Hybr. luciani Dso: 1 ♀, 1 ♂ (*Chaerocampa elpenor* ♂ × *Metopsilus porcellus* ♀).

Hybr. harmuthi Kordesch: 1 ♂ (*Deilephila euphorbiae* ♂ × *Chaerocampa elpenor* ♀). Wypoczynek poczwarki trwał 3 tygodnie; wypoczwarczenie nastąpiło w połowie sierpnia.

Hybr. kindervateri Kysela: 1 ♀, 1 ♂ (*Deilephila euphorbiae* ♂ × *D. gallii* ♀). Rozwój jak u bastarda poprzedniego.

Hybr. phileuphorbiae Mütz: 2 ♂ (*Deilephila gallii* ♂ × *D. euphorbiae* ♀). W przeciwieństwie do bastarda poprzedniego większa część poczwarek przezimowała.

Hybr. livorneuphorbiae Wolter³⁾: 1 ♂ — typ — (*Deilephila livornica* ♂ × *D. euphorbiae* ♀).

Hybr. hyppophorbiae; 1 ♂ (*Deilephila hyppophaea* ♂ × *D. euphorbiae* ♀).

Hybr. epilobii B.: 1 ♀, 1 ♂ (*Deilephila euphorbiae* ♂ × *D. vespertilio* ♀).

¹⁾ Rebel uważa go za bastarda? *Deilephila euphorbiae* ♂ × *D. livornica* ♀ (Berges Schmetterlingsbuch, II. wyd., str. 96), z czego wynikałaby możliwość powstania jego na ziemi Wielkopolskiej.

²⁾ Opisał go bowiem Gillmer: Ein neuer Sphingiden-Bastard. Int. Ent. Zft. Guben I; 206—07, 213—15; później Mangelsdorff: Ein neuer Sphingiden-Bastard. Ent. Zft. Guben XVIII, 13—14.

³⁾ Wolter K., Ein neuer Sphingiden-Bastard. Int. Ent. Zft. Guben VI, 193.

Hybr. epilobii inversa: 1 ♀, 1 ♂ (*Deilephila verspertilio* ♂ × *D. euphorbiae* ♀)¹⁾.

Nie wszystkie jednak wówczas wyhodowane bastardy weszły w skład zbiorów muzealnych. Następujące są znane tylko z zapisków towarzystwa:

Hybr. leoniae Stfs. (*Smerinthus tiliae* ♂ × *S. ocellata* ♀).

Hybr. hybridus Stgr. (*Smerinthus ocellata* ♂ × *S. populi* ♀)²⁾.

Hybr. hybridus inversa Tutt. (*Smerinthus populi* ♂ × *S. ocellata* ♀)³⁾.

Hybr. raeschkei Stfs. (*Pygaera curtula* ♂ × *P. anachoreta* ♀).

Hybr. prima Tutt. (*Pygaera curtula* ♂ × *P. pigra* ♀).

Hybr. inversa Tutt. (*Pygaera curtula* ♀ × *P. pigra* ♂).

Niektóre z wyliczonych bastardów znaleziono także i w stanie naturalnym i nie ulega wątpliwości, że przy skoncentrowanej obserwacji i przy celowym badaniu dalsze formy odnaleźć będzie można. Potwierdzają to nowsze odkrycia z innych rzędów. Z Wielkopolski np. znany jest bastard złotki *Chrysis ignita* × *Ch. auripes*, znaleziony przez Torkę dnia 30. września 1910 roku w Potulicach pod Bydgoszczą⁴⁾, oraz obserwacja autora, dotycząca kopulacji trzmieli *Bombus muscorum* ♂ × *B. terrestris* ♀ w Marcinkowie Dolnym, w powiecie żnińskim dnia 27. sierpnia 1914 roku⁵⁾.

Równocześnie z hodowaniem bastardów zajmowano się w „Towarzystwie Entomologicznem“ niemniej ciekawymi eksperymentami tworzenia odmian zapomocą ciepła i zimna. W aktach Muzeum Wielkopolskiego znajduje się dokładny opis takiego hodowania. Kładziono poczwarki mające 8—12 godzin na pół godziny do mieszaniny lodu z solą, która przy dziennej temperaturze $\pm 20^{\circ}$ R. wytwarzała -14° R. Następnie ogrzewano je stopniowo przez 6 godzin aż do dziennej temperatury i suszono je w cieniu przez 2 godziny. U *Vanessa urticae* i *io* powtarzano ten eksperyment przez 6 dni po 2 razy, u *Pyrameis atalanta* w tym samym czasie po 3 razy dziennie. Te same gatunki poddawano wpływowi

¹⁾ Z dopiskiem „unikat“.

²⁾, ³⁾ Wolter K., Kreuzungsversuche zwischen Abendpfaucnauge und Pappelschwärmer. Zft. d. naturw. Abt. XIII, 14 (1906).

⁴⁾ Torka V., Goldwespen (Chrysididae) aus Posen. Zft. der naturw. Abt. XXIII, 27 (1917).

⁵⁾ Szulczewski A., Ein Fall von Kreuzung zwischen zwei Hummelarten. Zft. d. naturw. Abt. XXII, 29 (1916).

ciepła $\pm 43^{\circ}$ do 45° R. po $1\frac{1}{2}$ godziny 5 razy na dzień. Z wyhodowanych odmian posiada Muzeum Wielkopolskie następujące:

Vanessa io L. a) ab. *belisaria* Obth. Tak pod wpływem zimna (4 ok.), jak i ciepła (1 ok.) otrzymana; b) *jokaste* Urech. (1 ok.); c) ab. *exoculata* Weym.; jak ab. *belisaria* pod wpływem zimna i ciepła otrzymane; d) ab. *trans. antigone* Tisch. (1 ok.); e) ab. *antigone* Tisch. (2 ok.); f) ab. nie oznaczona (4 ok.).

Vanessa urticae L. a) ab. *trans. atrebatensis* B. (3 ok.); b) ab. *atrebatensis* B. (1 ok.); c) ab. *ichnusoides* Selys. (1 ok.); d) ab. nieokreślona (4 ok.).

Vanessa polychloros L.; ab. *trans. testudo* Esp. i ab. *testudo* Esp. pod wpływem ciepła otrzymane.

Vanessa antiopa L. a) ab. *daubii* Stfs. (1 ok.); b) ab. *trans hygiaea* Heydr. (1 ok.); c) ab. *hygiaea* Heydr. (1 ok.),

Pyrameis atalanta L. a) ab. *trans. klymene* Tisch. Pod wpływem ciepła otrzymana; b) ab. *klymene* Tisch. (1 ok.); c) ab. *klemensiewiczii* Schille (2 ok.); d) ab. nie określona (3 ok.).

ZUSAMMENFASSUNG.

Verfasser schildert die vom Entomologischen Verein in Posen seinerzeit unternommenen Versuche zwecks Erzeugung von Bastarden und Abarten und gibt eine Zusammenstellung der heute in den Sammlungen des „Muzeum Wielkopolskie“ aus diesen Versuchen stammenden Formen.

SPRAWOZDANIA Z ZEBRAŃ MIESIĘCZNYCH S. E. 1921 R.

[COMPTES-RENDUS DES SÉANCES MENSUELLES
DE LA SECTION ENTOMOLOGIQUE DU 1921],

W niniejszym zeszycie drukujemy zaległe sprawozdania z r. 1921 (VI--X).

VI. 2 maja.

Dr. Świątkiewicz demonstrował rzadki okaz: *Melitaea didyma* O. ab. *livida* Klemensiewicz, złapany w Janowie koło Lwowa 16 lipca 1911 r.